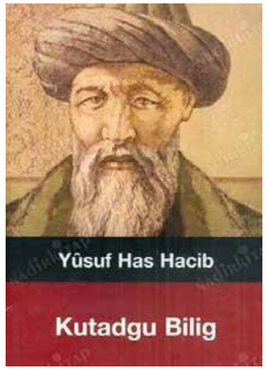
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI Sınıf-10

OGM MATERYAL
ORTAÖĞRETİM GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

KONU GEÇİŞ DÖNEMİ

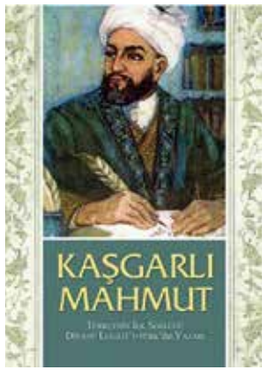
Geçiş Dönemi (XI-XII. yüzyıl), Türk edebiyatında İslamiyet'in Kabulünden Önceki Dönem'den İslami Dönem'e geçişi ifade etmektedir.

KUTADGU BİLİG

Geçiş Dönemi'nin edebî eser niteliği taşıyan ilk örneğidir. Aynı zamanda İslamiyet'in etkilerinin görüldüğü ilk eserdir. 1069'da Yusuf Has Hâcip tarafından yazılan ve Karahanlı Hükümdârı Tabgaç Buğra Han'a sunulan eser, insanlara hem bu dünyada hem de ahirette mutlu olmanın yollarını göstermeyi amaçlamaktadır. Türk edebiyatında ilk mesnevi olma özelliğini taşıyan bu eser, aruzun fe'ûlün/fe'ûlün/ fe'ûlün/fe'ûl kalıbıyla yazılmıştır. Eser 6645 beyit ve 173 dörtlükten oluşmaktadır. Eserde dörtlüklerin kullanılması onu İslamiyet'in kabulünden önceki şiir geleneğine; beyitlerle, mesnevi nazım biçimiyle ve aruz ölçüsüyle yazılması da İslamiyet etkisindeki şiir geleneğine bağlamaktadır. Kutadgu Bilig, öğretici yanı ağır basan ve düşünce ağırlıklı bir eserdir. Eserde "bir yaşantı veya davranışın daha iyi kavranmasını sağlamak için göz önünde canlandırıp dile getirme" anlamına gelen **alegoriler** yer almaktadır. Bu yönüyle eser alegorik bir mesnevi örneğidir. Eserde söz konusu olaylar, dört sembolik kişi etrafında geçmektedir. Bu kahramanların ağızlarından yazarın insan mutluluğuna, sosyal düzene, devlet yönetimine ilişkin görüşleri dile getirilir. Eserin kahramanlarından Kün Togdı (Hükümdar) adaleti, Ay Toldı (Vezir) saadeti, Ögdülmiş (Vezirin oğlu) aklı, Odgurmış (Vezirin kardeşi) ise akıbeti temsil eder. Eser, edebiyatımızdaki ilk siyasetname örneği olması yönüyle de önemli bir yere sahiptir.

DİVANÜ LÜGÂTİ'T-TÜRK

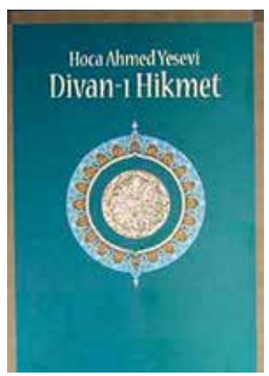

1074'te Kaşgarlı Mahmut tarafından yazılan eser, Türkçe-Arapça bir sözlüktür. Eserin yazılış amacı Araplara Türkçeyi öğretmek ve Türkçenin zengin dil varlığını ortaya çıkarmaktır. Eserde Türkçe kelimelerin Arapça karşılıkları verilmiş ve Türkmen, Oğuz, Çiğil gibi çeşitli Türk boylarının dilleri tanıtılmıştır. Arap harfleriyle kaleme alınan *Divanü Lügâti't-Türk*'te Karahanlı Türkçesinin ses özellikleri görülmektedir. Eserde halk dilinde yer alan kelimeler, deyimler, atasözleri ve şiir örnekleri bulunmaktadır. Kaşgarlı Mahmut, bütün bu bilgileri Türk boylarını dolaşarak elde etmiştir. Eserin sonunda Türk illerini gösteren ve tarihî önem taşıyan bir harita bulunmaktadır. *Divanü Lügâti't-Türk*; Türkçenin bilinen ilk sözlüğü, ilk dil bilgisi kitabı ve ilk edebiyat antolojisi olma özelliğini taşıyan geniş kapsamlı bir eserdir. Bu özellikleri dolayısıyla pek çok bilim dalına kaynaklık etmektedir.

ATABETÜ'L-HAKAYIK

"Hakikatlerin Eşiği" anlamına gelir. Eser, Hakaniye lehçesiyle Edip Ahmet Yükneki tarafından yazılmıştır. Eserin bazı bölümleri beyitlerle yazılmış olup esas metin bölümlerinde dörtlük tercih edilmiştir. Bu bölümlerde bilginin yararları ile cahilliğin zararları, cömertliğin övgüsü, cimriliğin yergisi, kibirliliğin kötülükleri, dünyanın geçiciliği gibi konular işlenmiştir. Eserde işlenen bu konulardan da anlaşılacağı üzere Atabetü'l-Hakayık, dinî-ahlaki içerikli öğretici bir eserdir. İslam dininin etkisiyle eserde Arapça-Farsça birçok kelime kullanılmıştır. *Atabetü'l-Hakayık*; İslamiyet etkisindeki Türk edebiyatının, İslam inançlarını telkin eden ilk eseri olması yönüyle de önemli bir yere sahiptir.

DİVÂN-I HİKMET

Hoca Ahmed Yesevî'nin hikmet adını verdiği şiirlerinin yer aldığı ve öğrencileri tarafından toplanarak kitap hâline getirilen eserdir. Dinî-tasavvufi şiirin kurucusu olarak bilinen Hoca Ahmet Yesevî; İslami bilimleri, Arapça ve Farsçayı iyi bilmektedir. Etrafında toplanan müritlerine dervişlik adabını öğretebilmek için onların anlayacağı bir dille manzumeler yazarak seslenir. Bu manzumeler hikmet adıyla anılmaktadır. Dörtlüklerle yazılan hikmetler genellikle 7'li ve 12'li hece ölçüsüyle oluşturulmuştur. Hikmetlerde atasözlerinin kullanımı dikkat çekicidir. Eserde Hz. Peygamber'in hayatı ve mucizeleri, dünyadan şikâyet, kıyamet gününün yakınlığı, dervişliğin faziletleri gibi dinî konular işlenmiştir. Eser, tasavvufu yaymak amacıyla yazıldığı için lirizm yönü zayıf, öğretici yanı ağır basan, sanat kaygısı taşımayan manzumelerden oluşmaktadır.

Sorular

SORU 1:

I. Feilâtün feilâtün feilâtün feilün
II. Siyasetname
III. Alegori
IV. Yusuf Has Hacip
V. Kaside

Numaralanmış ifadelerden hangileri Kutadgu Bilig'le <u>ilişkilendirilemez</u>?

A) Yalnız I. B) Yalnız II.
C) II ve III. C) III ve V.
E) IV ve V.

Cevap: A

SORU 2:

I. Kelimelerin sıralanmasında harf sayıları esas alınmıştır.

II. Türkçenin ilk dil bilgisi kitabı olarak kabul edilmektedir.

III. İslamiyet Öncesi Dönem'e ait pek çok kültürel unsura dair bilgiler barındırmaktadır.

IV. Türklere Arapça öğretmek amacıyla kaleme alınmıştır.

V. 11. yüzyılda Kaşgarlı Mahmut tarafından yazılmıştır.

Numaralanmış cümlelerin hangisinde Divanü Lügâti't-Türk ile ilgili bilgi yanlışı vardır?

A) I. B) II. C) III. D) IV. E) V.

Cevap: D

SORU 3:

biligdin urur men sözümke ula
biligligke ya dost özünni ula
bilig birle bulnur sa'adet yolı
bilig bil sa'adet yolını bula

(Sözüme bilgi ile temel atarım, ey dost! Bilgiliye yaklaşmaya çalış; mutluluğun yolu bilgi ile bulunur, bilgi edin ve mutluluk bul!)

Atabetü'l-Hakayık'tan alınmış bu dörtlükte işlenen tema aşağıdakilerden hangisidir?

A) Bilgi B) Dostluk
C) Mutluluk D) Çalışkanlık
E) Kararlılık

Cevap: A